

ГЛОБАЛЬНЕ
ПАРТНЕРСТВО
УКРАЇНИ

УКРАЇНА X САУДІВСЬКА АРАВІЯ

ПАРТНЕРИ В
СЬОГОДЕННІ ТА
МАЙБУТНЬОМУ

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

Костянтин Грідін, Партнер, CFC Big Ideas

Україна – Саудівська Аравія: партнери в сьогоденні та майбутньому

© Рада зовнішньої політики “Українська призма”, 2024

Матеріал підготовлено в рамках проєкту “Нові глобальні партнерства – експертна дипломатія та адвокація” за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження». Матеріал представляє позицію авторів і не обов’язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

Україна – Саудівська Аравія: партнери в сьогоденні та майбутньому

Костянтин Грідін, Партнер, CFC Big Ideas

Резюме

Сьогодні Саудівська Аравія визначається як одна з головних регіональних та глобальних потуг на міжнародній арені. Великі запаси нафти забезпечили Королівству стабільні доходи та підняли статус країни до небачених масштабів з часів його заснування у 1932 році. Високий авторитет КСА на Близькому Сході і серед країн так званого Глобального Півдня майже ніким не заперечується, завдяки, зокрема, ролі найбільшого експортера «чорного золота» та важливої позиції в ісламському світі, як захисника святих мечетей в Медині і Мецці. Це відкриває широкі можливості для Ер-Ріяду щодо підвищення власної суб'єктності, особливо у теперішній період реформування країни, або навіть ренесансу, який почався із запровадженням Спадкоємним принцем Саудівської Аравії Мухаммедом бін Салманом стратегії розвитку країни «Vision 2030». Ця Стратегія, зокрема, використовується саудівською владою, як інструмент «м'якої сили» для підвищення статусу країни на міжнародній арені.

Дотримуючись багатовекторності та балансування у зовнішній політиці, КСА намагається притримуватись тісних відносин із США, КНР, ЄС, Японією, ПАР, країнами Африки, Південної Америки і блоку АСЕАН. Проте, насамперед з безпекових питань, головним союзником Ер-Ріяду залишається Вашингтон. Сполучені Штати продають Королівству новітнє озброєння та спільно координують дії зі стримування Ісламської Республіки Іран. Остання постає головною геополітичною загрозою для Саудівської Аравії, що змушує Ер-Ріяд активно протистояти експансіоністським планам Тегерану на Близькому Сході.

Україна та Саудівська Аравія встановили офіційні дипломатичні відносини 14 квітня 1993 року, а дипломатичне представництво України в Ер-Ріяді розпочало свою роботу у 1996 році, в той час як Посольство Королівства Саудівська Аравія в Києві відкрилося у 2009 році. З 2015 року, тобто від початку правління короля Салмана, спостерігається інтенсифікація діалогу України та Саудівської Аравії на політичному і економічному рівнях. Насамперед, головними напрямками двосторонньої торговельної кооперації виступає чорна металургія, агропромисловість та ІТ-сфера. Також активно розвивалась інвестиційна діяльність. У рамках стратегії «Vision 2030» КСА зацікавлено у вкладанні коштів в український бізнес, хоча з початком російсько-української війни ці процеси частково призупинилися.

Підвищення політичних контактів між офіційним Києвом та Ер-Ріядом можна визнати серйозним успіхом. Саудівська Аравія бере активну участь в обговоренні мирного врегулювання російсько-української війни, надає майданчик для перемовин, зокрема щодо обміну військовополоненими. КСА також виступає як «голос» так званого Глобального Півдня, що дозволяє підтримувати діалог через високий рівень двосторонніх відносин із Королівством.

ЗМІСТ

Вступ	4
Місце та роль Саудівської Аравії на міжнародній арені	6
Розвиток відносин України і Королівства Саудівська Аравія після 1991 року	10
Політичні відносини	11
Торгово-економічна кооперація	12
Військово-технічна співпраця	15
Науково-технічна кооперація	16
Соціально-культурне співробітництво	18
Українсько-саудівське співробітництво після 2022 року	21
Висновки	27

Вступ

Україна завжди приділяла значну увагу розвитку відносин з країнами Близького Сходу. Центральне місце у цьому займає налагодження комплексного співробітництва із Королівством Саудівська Аравія. КСА – регіональний лідер та геополітична сила, що активно розширює свій вплив на міжнародній арені, запроваджуючи амбітну соціально-економічну модернізацію країни у рамках стратегії «Vision 2030», яка була прийнята урядом у 2016 році¹. Ер-Ріяд відіграє лідируючу роль в арабському світі, а також виступає одним з голосів країн так званого Глобального Півдня. Активно проводячи діяльність у регіональних та глобальних структурах таких як ЛАД або ОПЕК, завдяки своїм інвестиційним можливостям, амбітним проєктам, впливу на світову економіку, саудівське керівництво здобуло авторитет серед міжнародної спільноти. А сама можливість Саудівської Аравії представляти інтереси Глобального Півдня, стає для України ключовим фактором у підтримці тісних відносин з КСА.

У зовнішній політиці КСА дотримується нейтралітету щодо більшості збройних конфліктів, насамперед це стосується російсько-української війни. Незважаючи на підтримку територіальної цілісності України, Ер-Ріяд відкрито не засуджує військову агресію Російської Федерації, продовжуючи підтримувати контакти з Москвою на найвищому рівні. Минулорічний візит президента РФ Володимира Путіна до столиці КСА² ще раз довів прихильність саудитів до нейтральної позиції щодо війни, а також до налагодження торгово-економічних відносин з Росією. На таку активність українському керівництву обов'язково варто зважати, з огляду на інтерес у розширенні співпраці з Саудівською Аравією.

Незважаючи на таку неоднозначну позицію, КСА активно бере участь у посередництві між Україною та РФ у питанні обміну полонених. Роль, вплив та контакти саудівського керівництва дозволяють організовувати переговори щодо мирного врегулювання конфлікту за участі КНР, США та країн так званого Глобального Півдня. Використовуючи політичну вагу Ер-Ріяду, Київ може досягти значних результатів з розширення кола країн зацікавлених у справедливому завершенні російсько-української війни.

Палестинське питання є досить важливим та чутливим для влади КСА, особливо після загострення ізраїльсько-палестинського конфлікту у жовтні 2023 року. Від позиції України щодо військової операції Ізраїлю у Секторі Гази залежить і стан

¹ Saudi Vision 2030, <https://www.vision2030.gov.sa/en/>

² Aziz El Yaakoubi and Vladimir Soldatkin, Russia's Putin, Saudi crown prince discuss further OPEC+ cooperation in whirlwind visit, Reuters, 7.12.2023, <https://www.reuters.com/world/middle-east/putin-talk-oil-uae-saudi-meet-crown-prince-mohammed-bin-salman-2023-12-06/>

відносин з Саудівською Аравією та іншими арабськими країнами. Це є важливим фактором для врахування.

Україну та КСА об'єднує багато спільних політичних та торгово-економічних інтересів. Глобальна продовольча безпека, посилення оборонних спроможностей, стабільність ланцюгів постачання критично важливих ресурсів, розвиток медицини, туризм, освітні обміни, інвестиції в ІТ та цифровізація забезпечують міцне підґрунтя для поглиблення двосторонніх відносин. Останні десять років характеризуються інтенсифікацією українсько-саудівської кооперації. Завдяки цьому, існує хороша перспектива, зокрема, і для втілення проєктів повоєнної відбудови України у рамках реалізації «Vision 2030», над чим варто активно працювати українській владі.

Окрім економічної співпраці з Саудівською Аравією у сфері експорту агропродукції, товарів тваринного походження, кооперації в ІТ, ВПК та інвестицій у спільні проєкти, Київ віддає належне розвитку політичних відносин з Саудівським Королівством. Перспективним вектором розвитку двосторонніх відносин, з достатньо успішними досвідом, є військово-технічне співробітництво. Ер-Ріяд зберігає великий інтерес до українських ракетних розробок, новітніх бронемашин та технологій їх виробництва, які показали значний прогрес у розвитку та ефективності під час використання на полі бою російсько-української війни. Об'єднання зусиль у військово-технічній сфері може значно збільшити оборонні можливості Саудівської Аравії та України. Теперішня тенденція розвитку українсько-саудівських відносин демонструє великий потенціал для зближення інтересів Києва та Ер-Ріяду у досягненні взаємовигідного процвітання.

Місце та роль Саудівської Аравії на міжнародній арені

Королівство Саудівська Аравія постало у міжвоєнний період завдяки завоюванню Аравійського півострова Абн Ель-Азізом бін Абн ель-Рахманом Ель Сауді у 1932 році. У союзі із прихильниками радикальної течії ісламу – ваххабізмом, нова держава Саудів змогла здобути контроль над чисельними племенами у регіоні. Важливим моментом в історії молодого Королівства стало **виявлення у 1938 році великих запасів нафти**, що визначило характер та пріоритети Саудівської Аравії на наступні десятиліття.

Фінансові надходження від продажу нафти підняли статус КСА до однієї з найбагатших і найвпливовіших країн Близького Сходу. Зокрема, представники королівської сім'ї змогли втручатися у ті конфлікти або внутрішні справи країн, де, на їх думку, було завдано шкоди основним інтересам Королівства.

Демонстративним прикладом останнього можна вважати введення арабськими монархіями на чолі з Саудівською Аравією нафтового ембарго проти країн, що підтримували Ізраїль у війні проти Сирії та Єгипту у 1973 році. КСА як найзаможніша держава регіону та «охоронець» двох святих для мусульман мечетей в Мецці та Медині, гарантувало собі високий авторитет не тільки на Близькому Сході, але і поза ним.

Релігійна складова відіграє значну роль у внутрішній та зовнішній політиці Саудівської Аравії. «Країна Двох Святих Мечетей» та батьківщина ваххабізму стала лідером в ісламському світі на довгий час. У період правління королів Фагда бін Абдулазіза та Абдалли бін Абдулазіза країна фінансово активно підтримувала ісламські школи та організації (іноді і бойові групи) на Близькому Сході, в Африці, Азії та навіть Європі (Боснія і Герцеговина, Албанія, Косово)³. Пропагування ідей ваххабізму було важливим фактором політики Королівства до 2015 року.

Внутрішній порядок КСА заснований на законах шаріату залишався найбільш жорстким серед всіх ісламських країн регіону: наприклад, були впроваджені заборони жінкам керувати автомобілем, самостійно пересуватися містом без дозволу або супроводу чоловіків, діяла «поліція моралі», заборонялися кінотеатри та публічне прослуховування музики.

Занадто високий рівень релігійності в суспільстві, з одного боку, надавав змогу монархії успішно здійснювати контроль над внутрішньою політикою. Проте, з іншого, залишав негативний ефект на іміджі КСА, особливо після терактів 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку, організаторами та виконавцями якого були

³ Saudi Arabia in the Western Balkans, Briefing European Parliamentary Research Service, 17.11.2017, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2017\)614582](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2017)614582)

громадяни Саудівської Аравії⁴. Трагічні події в Сполучених Штатах змусили Ер-Ріяд частково послабити вплив ісламу на зовнішню політику у бік більшого прагматизму та налагодження відносин зі стратегічним партнером – США. КСА допомагало Вашингтону в антитерористичних операціях та підтримувало у військових кампаніях в Іраку та Афганістані проти терористичних організацій Аль-Каїда та ІДІЛ.

Поворотним етапом у розвитку Королівства можна вважати коронування Салмана бін Абдулазіза 23 січня 2015 року і вивищення сина короля Мухаммеда бін Салмана, який згодом отримав титул Спадкоємного Принца. Останній, від імені короля, почав впроваджувати реформи, спрямовані на лібералізацію життя країни та диверсифікацію економіки з метою позбавлення залежності від нафти. Досягнення таких амбітних цілей передбачалося у рамках **стратегії Саудівської Аравії «Vision 2030»**, яку влада КСА та особисто Мухаммед бін Салман представили світу 25 квітня 2016 року⁵.

«Vision 2030» є «флагманським дороговказом» для саудівського керівництва та народу. Стратегія передбачає великі інвестиції у розвиток економіки, туризму, сфери розваг, освіти, науки та медицини, технологічну модернізацію Саудівської Аравії, та навіть побудову надсучасного міста НЕОМ. Досягнути задекларованих цілей і реалізувати заплановані проєкти влада КСА планує до 2030 року. За останні 9 років у країні послабилися релігійні обмеження, наприклад, була скасована заборона жінкам керувати автомобілем, а Спадкоємний принц анонсував лібералізацію суспільного життя. Водночас, незважаючи на лібералізацію та економічні ініціативи нового керівництва Саудівської Аравії, країна залишається консервативною та далекою від ідеалів демократичного суспільства. У Королівстві присутня цензура, заборонено критикувати владу, а дисиденти можуть зазнавати фізичного обмеження⁶. Проблема з правами людини є дуже чутливою для КСА темою, якої варто уникати при бажанні зберегти хороші стосунки із саудівською державою.

Окрім внутрішньополітичного контексту, реалізація «Vision 2030» допомагає КСА підвищувати свою геополітичну роль шляхом посилення інвестиційної та торгово-економічної співпраці зі світом. Потенційно більша залученість України до втілення проєктів у рамках саудівської стратегії розвитку може надати довгостроковий позитивний ефект, особливо у період післявоєнної відбудови. Саудівська Аравія позиціонує себе не лише як регіональний лідер, але і вагома сила на глобальному рівні. У рамках стратегії саудівського керівництва «Vision

⁴ Eric Litchblau, 9/11 and the Saudi Connection, The Intercept, 11.09.2021, <https://theintercept.com/2021/09/11/september-11-saudi-arabia/>

⁵ Saudi Arabia announces «Vision 2030», Al Arabiya, 25.04.2016, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2016/04/25/Saudi-Arabia-to-announce-Vision-2030-today>

⁶ Jamal Khashoggi: All you need to know about Saudi journalist's death, BBC, 24.02.2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-45812399>

2030» країна спрямовує великі ресурси на посилення свого впливу та іміджу на міжнародній арені шляхом фінансування гуманітарних проєктів вдома та за кордоном, популяризації спорту, цифровізації і диверсифікації економіки та ін. Як регіональний лідер на Близькому Сході, Саудівська Аравія бере участь у всіх політичних процесах у регіоні та має вагомий вплив на їх перебіг. Королівство очолює ряд міждержавних організацій – Лігу арабських держав, ОПЕК, Організацію ісламського співробітництва. КСА навіть було звинувачено у втручанні у внутрішні справи країн регіону, як, наприклад, у ситуації з фактичним викраденням экс-прем'єра Лівану Саада Харірі⁷ або військової інтервенції в Ємен у березні 2015 року⁸. Такі контрверсійні дії саудівської влади пояснюються, в першу чергу, геополітичним протистоянням з Ісламською Республікою Іран.

Іранська загроза залишається головним безпековим викликом для Саудівської Аравії, навіть попри нещодавню нормалізацію відносин за посередництва КНР. Зважаючи на фактичну участь Тегерану у російсько-українській війні на боці Москви, для України та КСА відкривається можливість спільної координації дій щодо стримування та протидії іранській загрозі. Військова операція Саудівської Аравії в Ємені проти проіранського руху «Ансар Аллах» та підтримка на перших етапах громадянської війни в Сирії антиасадовської опозиції демонструють рішучість Ер-Ріяду у стримуванні розширення іранського впливу на Близькому Сході.

Завдяки потребі у боротьбі зі спільним ворогом (Іраном) та прагматичним інтересам, Саудівська Аравія перебуває на шляху встановлення двосторонніх відносин з Ізраїлем. Політичне керівництво країн постійно контактують, а у жовтні 2023 року були за крок до офіційної політичної нормалізації відносин. Проте через загострення палестино-ізраїльського конфлікту процес тимчасово зупинився. Саме відношення короля Салмана та Спадкоємного принца Мухаммеда бін Салмана до конфлікту між Ізраїлем і Палестиною є прагматичним, коли спостерігається лише декларативна підтримка палестинців одночасно з бажанням інтенсифікувати співпрацю з єврейською державою через безпекові і торгово-економічні мотиви.

Важливим елементом зовнішньої політики Саудівської Аравії є **багатовекторність**, тобто встановлення продуктивних відносин зі всіма глобальними акторами міжнародних відносин. Стратегія балансування між США, КНР, ЄС, РФ, Індією, Японією, ПАР, країнами АСЕАН та рештою надає змогу Ер-Ріяду максимізувати політичні та економічні прибутки від всебічної співпраці з вищезгаданими акторами. У цьому аспекті, значним фактором для влади КСА також виступає можливість ведення незалежної від зовнішніх впливів політики. Одним з головних

⁷ Hariri: What happened in Saudi stays in Saudi, Al Jazeera. 28.11.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/11/28/hariri-what-happened-in-saudi-stays-in-saudi>

⁸ Saudi Arabia launches Yemen air strikes as alliance builds against Houthi rebels, The Guardian, 26.03.2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/26/saudi-arabia-begins-airstrikes-against-houthi-in-yemen>

партнерів Саудівської Аравії залишаються Сполучені Штати Америки. Ер-Ріяд активно співпрацює зі США у військово-технічній, економічній та культурній сферах. Водночас саудівська влада збалансовує американський вплив тісною співпрацею з Китаєм.

Така дипломатична активність Ер-Ріяду сприяє досягненню власних геополітичних цілей з посилення суб'єктності на міжнародній арені. Багатовекторність надає КСА змогу відігравати посередницьку роль у різних конфліктах, як, наприклад, у російсько-українській війні. Контакти Ер-Ріяду надають йому змогу ініціювати діалог щодо гуманітарних питань між Україною та Росією або залучати до переговорного процесу Китай та країни так званого Глобального Півдня. В останніх, Саудівська Аравія має позитивний імідж та доволі потужний вплив завдяки своїм інвестиціям, що дозволяє КСА виступати таким собі «голосом» цієї групи країн на міжнародній арені.

Розвиток відносин України і Королівства Саудівська Аравія після 1991 року

Дипломатичні відносини між Україною та Саудівською Аравією були офіційно встановлені 14 квітня 1993 року. Важливим етапом у розвитку цих відносин став візит тодішнього прем'єр-міністра України Леоніда Кучми до столиці Саудівської Аравії, під час якого міністри закордонних справ обох країн підписали «Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Королівством Саудівська Аравія» на рівні посольств⁹. Посольство України в Ер-Ріяді розпочало свою роботу у 1996 році, в той час як Посольство Королівства Саудівська Аравія в Києві відкрилося у 2009 році після посилення зацікавленості Ер-Ріяду в економічній співпраці з Україною.

Від початку встановлення офіційних контактів українсько-саудівські відносини активно розвивалися. Присутній взаємний інтерес у сприянні політичному діалогу та встановленню контактів на найвищому рівні. **Три президенти України — Леонід Кучма у 2003 році, Петро Порошенко у 2015 й 2017 рр. та Володимир Зеленський у 2023 та 2024 рр. відвідали з офіційними візитами Саудівську Аравію.** Протягом цього періоду було здійснено понад 18 візитів на рівні міністрів, заступників міністрів та парламентських делегацій з обох сторін. Головний акцент під час цих зустрічей був зроблений на розширення економічних зв'язків, зокрема у сфері продовольчої безпеки та сільського господарства. Економічне партнерство стало основним рушієм українсько-саудівських відносин.

До 2014-2015 років масштаби політичної та економічної співпраці України та Саудівської Аравії перебували на низькому рівні. Українська влада в основному була зацікавлена у відносинах з ЄС та Російською Федерацією, а інші напрямки (Африка, Близький Схід, Азія, Південна Америка) фактично ігнорувалися. Російська агресія змусила Київ звернути увагу на більшу взаємодію з країнами Глобального Півдня. Обопільна зацікавленість Києва та Ер-Ріяду до активнішої економічної співпраці дозволила збільшити темпи розвитку двосторонніх відносин.

Січень 2015 року можна вважати початком найбільш активної фази двосторонніх відносин України та Саудівської Аравії. Прихід до влади нового короля Салмана бін Абдулазіза Аль Сауда став поштовхом до більш активної зовнішньої політики Королівства Саудівська Аравія. Його син та заступник, а згодом і Спадкоємний принц Мухаммед бін Салман Аль Сауд почав процес реформування внутрішньої та зовнішньої політики країни. Ер-Ріяд активізував зовнішньоекономічну діяльність з пошуку перспективних сфер для інвестицій у різні регіони світу для диверсифікації власної економіки із зменшення залежності від експорту нафти. У

⁹ Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Королівством Саудівська Аравія, 1993, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/682_001#Text

рамках цього процесу Саудівська Аравія проявляла зацікавленість у встановленні продуктивної співпраці між Східною Європою та Близьким Сходом. Український досвід в агропромисловості, конструюванні літаків та цифровізації став перспективним вектором інвестування.

Політичні відносини

Анексія Російською Федерацією Криму весною 2014 року та подальша гібридна агресія Москви на сході України спричинили руйнування безпекової архітектури в Європі. Забезпечення покарання агресора та повернення окупованих територій стало головною метою зовнішньополітичного курсу України. Це мало вплив і на відносини України з різними регіонами світу. Потенційні саудівські інвестиції, кооперація в енергетичному та агро секторі, політичний вплив Ер-Ріяду в близькосхідному регіоні зумовлювали високий інтерес України до інтенсифікації двосторонніх відносин і до 2014 року. Як показала ситуація після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року - потенційно тісні економічні зв'язки можуть перетворитися на політичну підтримку з боку Саудівської Аравії.

На міжнародній арені Королівство Саудівська Аравія офіційно виступає за територіальну цілісність України. 27 березня 2014 року на засіданні Генеральної Асамблеї ООН її представники проголосували за резолюцію «Територіальна цілісність України»¹⁰. Ер-Ріяд не визнав анексію Криму та утворення квазідержавних російських утворень в Донецькій та Луганській областях. У подальшому Саудівська Аравія голосувала за всі проукраїнські резолюції на сесіях Генеральної Асамблеї ООН, включаючи заклики про виведення російських військ з України¹¹ та проблеми мілітаризації Криму і Чорного моря¹².

Водночас, варто зазначити, що після 2014 року від керівництва КСА не звучало прямого засудження експансіоністських дій РФ через особливості зовнішньополітичної доктрини країни, яка намагається будувати продуктивні відносини з усіма акторами міжнародних відносин, притримуючись нейтралітету у регіональних конфліктах (окрім Близького Сходу).

2015 року з робочим візитом до Саудівської Аравії прибув президент України Петро Порошенко для висловлення співчуття у зв'язку зі смертю Короля Абдалли

¹⁰ UN, Territorial Integrity of Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly, 27.03.2014, <https://digitallibrary.un.org/record/767883?ln=en>

¹¹ Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly, 16.02.2023, <https://documents.un.org/doc/undoc/ltd/n23/048/58/pdf/n2304858.pdf?token=ZnDBfri0rj70p8CCzX&fe=true>

¹² Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov : resolution / adopted by the General Assembly, 12.09.2019, https://digitallibrary.un.org/record/3841716/files/A_RES_74_17-EN.pdf

бін Абдулазіза¹³. Під час перебування в Ер-Ріяді український лідер провів перемовини з Королем Салманом бін Абдулазізом, де сторони обговорили агресію РФ проти України, торгово-економічні питання та співпрацю у сфері ВПК. Саудівська сторона вкотре підтвердила свою прихильність до дотримання міжнародного права, суверенітету та недоторканності кордонів.

31 жовтня 2017 року президент Петро Порошенко здійснив другий офіційний візит¹⁴, у рамках якого піднімалися питання посилення кооперації у політичній, торгово-економічній, інвестиційній, військово-технічній та гуманітарній сферах, що сприяло інтенсифікації контактів між сторонами на різних рівнях в наступні роки.

Торгово-економічна кооперація

У рамках офіційного візиту Міністра зовнішньої економіки і торгівлі України Сергія Осика до Саудівської Аравії у 1997 році було визначено центральні напрями співпраці. А після візиту Президента Л. Кучми до Саудівської Аравії у січні 2003 року сторони підписали «Рамкову угоду про торгівлю, економічне, науково-технічне та інвестиційне співробітництво»¹⁵. Помітним прогресом у розвитку двосторонніх відносин стало створення міжурядової українсько-саудівської комісії з торгівлі, економічного та науково-технічного співробітництва, перше засідання якої відбулося у липні 2004 року у місті Джидда, КСА. Комісія спрямована на підтримку розвитку торгівлі та інвестицій між Україною та Саудівською Аравією. Станом на 2024 рік вже було проведено шість спільних засідань комісії, але остання зустріч відбулася ще у листопаді 2018 року. Для інтенсифікації контактів між бізнес-секторами обох країн було створено «Українсько-Саудівську Ділову Раду», що відбулося після підписання «Меморандуму про взаєморозуміння між Торгово-промисловою палатою України та Радою торгово-промислових палат Королівства Саудівська Аравія» у 2009 році. Дана рада виступає важливим механізмом підтримки кооперації між бізнес-спільнотами обох країн, створює платформу для ефективного обміну ідеями та досвідом, сприяє розширенню економічних можливостей.

Ер-Ріяд до 2022 року визнавав Україну, як перспективного торгового партнера з вигідним географічним положенням для розвитку торгово-економічних зв'язків у рамках стратегії «Vision 2030»¹⁶. Кооперація з Києвом, зокрема, розглядається як

¹³ Робочий візит Президента України Петра Порошенка до Королівства Саудівська Аравія, 24.01.2015, <https://saudiarabia.mfa.gov.ua/news/32300-robotnij-vizit-prezidenta-ukrajini-petra-poroshenka-do-korolivstva-sauidivsyka-aravija>

¹⁴ Офіційний візит Президента України П.О.Порошенка до Королівства Саудівська Аравія, 31.10.2017, <https://saudiarabia.mfa.gov.ua/news/61057-oficijnij-vizit-prezidenta-ukrajini-poporoshenka-do-korolivstva-sauidivsyka-aravija>

¹⁵ Політичні відносини між Україною та Королівством Саудівська Аравія, Посольство України в Саудівській Аравії, <https://saudiarabia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/531-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-sauidivsykoju-aravijeju>

¹⁶ Saudi Vision 2030, Official website: <https://www.vision2030.gov.sa/en/>

важливий компонент для створення більш диверсифікованої та стійкої економіки, зменшення залежності ВВП від експорту нафти. У цьому контексті особлива увага приділяється створенню нових можливостей в обох країнах та підтримці спільних проектів, таких як будівництво літака АН-132¹⁷.

Економічне співробітництво посідає центральне місце у саудівсько-українських відносинах. Ер-Ріяд вбачає в Україні перспективний ринок для інвестицій у різні галузі економіки, від сільського господарства до ІТ. Незважаючи на російсько-українську війну, двостороння торгово-економічна співпраця між Україною і Саудівською Аравією зберігається, хоча впала у два рази порівняно з довоєнним рівнем.

Спостерігаючи тенденцію розвитку торгово-економічних відносин, структуру торгівлі Саудівської Аравії та України, можна виокремити **основну сферу співробітництва: сільське господарство**. Саудівські компанії зберігають високий інтерес саме до українського аграрного ринку. Найбільшим контрактом в аграрному секторі протягом усіх років незалежності України стало придбання українського агрохолдингу «Мрія» провідною саудівською компанією «Saudi Agricultural and Livestock Investment Co.» (SALIC) у вересні 2018 року¹⁸. Ця угода відзначила важливість України для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Активна діяльність саудівського бізнесу на українському аграрному ринку почалася ще у 2013 році поглинанням британської компанії «Continental Farmers Group» компанією SALIC, яка належить суверенному Державному інвестиційному фонду Королівства Саудівська Аравія. Консорціум орендував близько 45 000 гектарів землі у Львівській та Тернопільській областях, де вирощував пшеницю, ячмінь, картоплю, олійні культури та цукровий буряк. У рік придбання агрохолдингу «Мрія» загальний земельний банк саудівського підприємства в Україні зріс до 200 тисяч гектарів землі. У 2020 році Саудівська Аравія закупила в Україні через SALIC 60 000 тонн пшениці¹⁹.

Доказом значного саудівського інтересу до українського агропромислового комплексу були постійні контакти на рівні міністерств та регулярні візити саудівських делегацій на найбільші події в аграрній сфері України. Серед ініціатив останніх років варто відзначити Перший та Другий українсько-саудівські інвестиційні форуми в аграрному секторі, які відбулися у Києві у 2018 та 2019 роках. Ці форуми були спрямовані на сприяння взаємовигідним інвестиціям та співробітництву між Україною та Саудівською Аравією в сільському

¹⁷ Saudi general lauds tie-up with Ukraine for jet manufacture, Al Arabiya, <https://english.alarabiya.net/business/aviation-and-transport/2016/12/26/Saudi-general-lauds-tie-up-with-Ukraine-for-jet-manufacture>

¹⁸ Арабська «Мрія»: як купували український агрохолдинг, Економічна Правда, 13.09.2018 <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/09/13/640542/>

¹⁹ Після гучного дефолту агрохолдинг «Мрія» заборгував кредиторам \$1,2 млрд. Вони взяли бізнес у свої руки і ось що з цього вийшло, Forbes UA, 20.05.2021, <https://forbes.ua/company/mriya-20052021-1473>

господарстві²⁰. Участь у них взяли представники приватного сектору обох країн, що створило сприятливі умови для обміну досвідом, пошуку нових партнерів та розвитку спільних проектів.

Між урядами обох країн було підписано Меморандум про інвестиційне співробітництво в галузі сільського господарства²¹. Крім цього, у 2021 році було створено українсько-саудівську робочу групу з питань торгівлі та інвестицій у галузі сільського господарства²². Метою робочої групи стала розробка практичних кроків для розширення присутності української сільськогосподарської продукції на ринку Саудівської Аравії, залучення інвестицій в місцеве сільське господарство, а також використання саудівських логістичних потужностей для просування української продукції на ринки інших країн Перської затоки, Близького Сходу та Північної Африки.

Саудівська Аравія заохочує приватний сектор інвестувати в сільськогосподарські землі за кордоном, що сприяло пом'якшенню її специфікацій на пшеницю та збільшенню імпорту зерна з Чорноморського регіону. Така співпраця також відповідає «Зеленій ініціативі Саудівської Аравії»²³, яка була запроваджена у 2021 році у рамках «Vision 2030». У цьому контексті співпраця з Україною в аграрному секторі надає додаткові можливості для забезпечення продовольчої безпеки та передбачає обмін «зеленими» технологіями між двома країнами.

Напередодні початку повномасштабної війни однією з найбільш перспективних сфер двостороннього співробітництва став **туризм**. Україна стала однією з 49 країн, де саудівські громадяни отримали можливість електронного оформлення багаторазових туристичних віз. З 2020 року була запроваджена лібералізація візового режиму для громадян КСА та України з боку Києва та Ер-Ріяду. У 2021 році кількість туристів із Саудівської Аравії до України склала 48,7 тис. осіб. Це вдвічі більше, ніж загальна кількість саудівських туристів, які відвідали Україну протягом 2019 року²⁴. Серед факторів успіху став вихід на український ринок провідного лоукостера Саудівської Аравії Flynas і початок польотів

²⁰ В Україні відбувся перший форум The Saudi – Ukraine Agribusiness Investment Forum, 24 канал, 22.11.2018, https://24tv.ua/economy/v_ukrayini_vidbuvsya_pershii_forum_the_saudi_ukraine_agribusiness_investment_forum_n1068041

²¹ Текст Меморандуму між урядами України та Королівства Саудівська Аравія про інвестиційне співробітництво у сфері сільського господарства, 04.07.2018, <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-memorandumu-mizh-kabinetom-ministriv-ukrayini-ta-uryadom-korolivstva-sauidivska-araviya-pro-investicijne-spivrobitnictvo-u-sferi-sil'skogo-gospodarstva>

²² У Мінекономіки обговорили питання розвитку українсько-саудівських відносин в аграрній сфері, Кабінет міністрів України, 21.01.2021, <https://www.kmu.gov.ua/news/u-minekonomiki-obgovorili-pitannya-rozvitku-ukrayinsko-sauidivskih-vidnosin-v-agrarnij-sferi>

²³ What is the Saudi Green Initiative?, AtkinsRealis, 2023, <https://careers.atkinsrealis.com/blogs/2023-3/what-is-the-saudi-green-initiative>

²⁴ Туристи із Саудівської Аравії за 2021 витратили в Україні майже \$100 млн, Державне агентство розвитку туризму України, 11.06.2021, <https://www.tourism.gov.ua/blog/dart-z-sauidivskoyi-araviyi-do-ukrayini-kursuvatimut-pryami-aviareysi>

української авіакомпанії SkyUp. З початком повномасштабної агресії РФ проти України, кількість туристів із КСА зменшилася до мінімуму через безпекові ризики.

Військово-технічна співпраця

Саудівська Аравія має одну з найкращих армій Близького Сходу, яка оснащена передовим озброєнням. Через регіональні конфлікти та загрози тероризму на Близькому Сході, Саудівська Аравія активно модернізує власні Збройні сили, щоб забезпечити ефективний захист своїх кордонів та інтересів. Боротьба з ісламським екстремізмом та ймовірна загроза з боку Ірану і її союзників, таких як рух хуситів в Ємені, робить розвиток армії важливим фактором у політиці Королівства. Саудівська Аравія активно шукає військово-технічну кооперацію з іншими країнами, щоб підвищити свої оборонні можливості та розвинути військову індустрію. У цьому контексті військова співпраця з іншими державами, включаючи постачання військової техніки та тренувальні програми, стає пріоритетом для саудівського керівництва.

Військово-технічне співробітництво КСА з Україною має тривалу історію, проте більшість угод є засекреченими, через що достовірна інформація про весь обсяг кооперації майже відсутня у публічному просторі. Поштовхом до інтенсифікації контактів у даній сфері став візит делегації Міністерства оборони Саудівської Аравії до України у лютому 2020 року, під час якого було укладено Угоду про співробітництво у галузі оборони між урядами обох країн²⁵. Це дозволило відкрити широкі можливості для розвитку оборонно-промислового комплексу України та сприяти зміцненню військово-технічного співробітництва із КСА. Співпраця у сфері оборони може значно підвищити ефективність та силу військового потенціалу обох країн.

До початку повномасштабного вторгнення російських військ, Саудівська Аравія розглядалась Україною як один з основних ринків для експорту продукції оборонної промисловості та ключовий партнер у сфері оборони, який активно закуповує зброю українського виробництва. КСА зайняв друге місце серед найбільших ринків для продажу зброї у 2019 році, імпортувавши озброєння на суму 57,85 млн дол. США порівняно з 24,2 млн дол. США роком раніше²⁶. У 2018 році Саудівська Аравія придбала українські протитанкові ракетні комплекси «Скіф» та РК-3 «Корсар», розроблені Державним Київським КБ «Луч»²⁷. На кінець

²⁵ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Саудівська Аравія про співробітництво в оборонній сфері: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/682_001-20#Text

²⁶ Саудівська Аравія продовжує закуповувати українські ПТРК, Мілітарний, 23.04.2019, <https://mil.in.ua/uk/sauidivska-araviya-prodovzhuye-zakupovuvaty-ukrayinski-ptrk/>

²⁷ Саудівська Аравія придбала українські ПТРК, Мілітарний, 29.12.2018, <https://mil.in.ua/uk/d1-81-d0-b0-d1-83-d0-b4-d1-96-d0-b2-d1-81-d1-8c-d0-ba-d0-b0-d0-b0-d1-80-d0-b0-d0-b2-d1-96-d1-8f-d0-bf-d1-80-d0-b8-d0-b4-d0-b1-d0-b0-d0-bb-d0-b0-d1-83-d0-ba-d1-80-d0-b0-d1-97-d0-bd-d1-81-d1-8c>

2021 року вже було поставлено кілька сотень ПТРК «Корсар» і «Стугна» на суму понад 165 млн дол. США, а також бронемашини Kozak-5²⁸. Крім того, свого часу Ер-Ріяд виявляв великий інтерес до ПКР «Нептун» і РСЗВ «Вільха», БПЛА Raybird-3 від Skyeton та комплексів радіоелектронної боротьби.

У 2022 році надходили повідомлення, що Саудівська Аравія, у рамках допомоги за посередництва США, повернула Україні ОТРК «Грім-2», який раніше придбала у Києва²⁹.

У 2010-х роках між Саудівською Аравією та Державним концерном «Укроборонпром» було досягнуто домовленості про налагодження спільного співробітництва і розробки озброєння, хоча детальна інформація про обсяги кооперації у публічному просторі відсутня. Стратегія розвитку Саудівської Аравії «Vision 2030» передбачає локалізацію половини виробництва військової техніки через угоди з іноземними компаніями. Через це Україна має у майбутньому перспективи стати одним з ключових партнерів Ер-Ріяду у розвитку військової промисловості. Новітні українські військові розробки та досвід ЗСУ можуть зацікавити Саудівську Аравію, яка вже висловлює інтерес до інтенсифікації військово-технічної співпраці. Зрозуміло, що на даний момент експорт озброєння з України призупинено через власні потреби. Проте після завершення війни, військово-технічне співробітництво можна вважати одним з найперспективніших напрямків двосторонньої співпраці України та Саудівської Аравії.

Науково-технічна кооперація

Значний прогрес у науково-технічній кооперації спостерігався у галузі **авіабудування**. У 2013 році у ході переговорів з українським урядом принц Туркі бін Сауд бін Мухаммед Аль Сауд, який обіймав посаду президента Науково-технічного центру імені короля Абдулазіза, відзначив значний технологічний потенціал України у сфері авіаційно-космічної промисловості³⁰. Весною 2015 року ДП «Антонов» розпочало розробку проєкту «АН-123» у співпраці з «Taqnia Aeronautics», що є дочірньою компанією саудівської організації і спеціалізується на розвитку та інвестиціях у галузі авіації. Результатом такої спільної роботи стало створення легкого транспортного літака АН-132D³¹, який

²⁸ Saudi Arabia receives Kozak-5 armored vehicles from Ukraine, Defence Blog, 13.08.2021, <https://defence-blog.com/saudi-arabia-receives-kozak-5-armored-vehicles-from-ukraine/>

²⁹ Саудівська Аравія поверне Україні наш «Грім-2» (удосконалений «Іскандер»): не обійшлося без США?

Радіо Трек, 22.08.2022, https://radiotrek.rv.ua/news/sauidivska-araviya-poverne-ukrayini-nash-grim-2-udoskonaleniy-iskander-ne-obiyshlosya-bez-ssha_293769.html

³⁰ Саудівська Аравія запропонувала Україні створити СП з виробництва АН. УНІАН.04.10.2013, <https://www.unian.ua/society/839006-sauidivska-araviya-zaproponuvala-ukrajini-stvoriti-sp-z-virobnitstva-an.html>

³¹ Перші літаки Ан-132D спільного із Саудівською Аравією проєкту будуть побудовані в Україні, Мілітарний, 21.06.2017, <https://mil.in.ua/uk/pershi-litaky-an-132d-spilnoho-iz-sauidivskoyu-araviyeyu-proektu-budut-pobudovani-v-ukrayini/>

був вперше представлений міжнародній аудиторії на 52-му міжнародному авіакосмічному салоні Le Bourget-2017, що відбувся у передмісті Парижа з 19 по 25 червня 2017 року. АН-132D був забезпечений низкою комплектуючих від західних компаній через відмову від співпраці з Росією. Зокрема, він використовував двигуни Pratt & Whitney Canada PW150A, гвинти від Dowty Propellers, а також підсистеми від таких виробників, як Honeywell, Liebherr і Crouzet. Співпраця між Україною та Саудівською Аравією по реалізації цього проєкту завершилася у 2021 році. За словами генерального директора ДП «Антонов» Сергія Бичкова проєкт довелося призупинити через «тактичні помилки при проєктуванні АН-123 та початок лобювання в уряді Саудівської Аравії інтересів компанії Airbus»³². Водночас, Гендиректор ДП «Антонов» повідомив, що є ймовірність відновлення такого співробітництва у майбутньому. Перспектива українсько-саудівських відносин в авіабудуванні зберігається на досить високому рівні, насамперед у конструюванні легких транспортних літаків та виробництві комплектуючих.

Останні кілька років стрімко розвивається кооперація між Україною та КСА в **ІТ сфері**. Стратегія розвитку Саудівської Аравії «Vision 2030» ставить перед собою амбітну мету перетворити економіку країни, рухаючись від залежності від продажу нафти до розвитку більш стійкої та різноманітної економіки, що базується на знаннях. Центральним аспектом цієї стратегії є диверсифікація економіки, а ключову роль у досягненні цієї мети відіграє сектор ІТ. Saudi Data and Artificial Intelligence Authority (SDAIA), заснована у 2019 році, є ключовою урядовою організацією, яка сприяє розвитку та використанню технологій штучного інтелекту та аналізу даних у Саудівській Аравії. Країна досягла високих показників у використанні Інтернету та поширенні базових ІТ-навичок серед населення. Ер-Ріяд прагне до цифрової трансформації суспільства, включаючи різні сфери, від урядових послуг до виробництва.

Україна з її талановитими кадрами та компаніями у сфері ІТ почала поступово освоювати саудівський ринок. Одними з першопрохідців стала американська ІТ компанія з українським корінням P2H INC, яка працює на ІТ-ринку близько 18 років. Її спеціалісти протягом десяти років займалися конвертацією дизайну вебсторінок у HTML та CSS. Упродовж останніх семи років P2H INC активно працює над цифровою трансформацією урядових структур, особливо у сфері електронного урядування. На початку 2024 року P2H INC відкрило власне відділення у Саудівській Аравії³³, що посилить її залученість до розвитку «діджиталізації» близькосхідної країни. Компанія з українським менеджментом досягла значного успіху на саудівському ІТ-ринку, та стала прикладом успішної

³² Другу «Мрію» можна добудувати, потрібні 700 млн доларів - директор «Антонова», Апостроф, 25.08.2021, <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2021-08-25/vtoruyu-mriyu-mojno-dostroit-nujnyi-700-mln-dollarov---direktor-antonova/41239>

³³ Official site of PH2 Arabia: <https://mena.p2h.com>

співпраці бізнесу з України та Саудівської Аравії. Intellias – це інший успішний кейс діяльності української ІТ компанії в КСА, яка активно співпрацює з приватним бізнесом в Королівстві.

Вагомим елементом для досягнення цілей стратегії розвитку «Vision 2030» стала **космічна галузь**. У кінці 2018 року була заснована Саудівська космічна комісія (ККС) під керівництвом принца Султана бін Салмана бін Абдулазіза Аль Сауда, першого космонавта країни, з метою сприяння космічним дослідженням та створенню сприятливого середовища для бізнес-можливостей у космічній галузі. У 2011 році Ер-Ріяд підписав з українським урядом «Угоду про співробітництво у дослідженні та використанні космічного простору в мирних цілях», яка мала відкрити нові можливості для обох сторін у дослідженні та комерціалізації космічного простору. Проте протягом останніх трьох років співпраця у цьому напрямку залишалася фактично замороженою.

З урахуванням потужної наукової бази у галузі космічних досліджень в Україні, подальша співпраця між обома країнами також може включати спільне виробництво штучних супутникових систем. Сторони вже мають досвід успішної співпраці у декількох аерокосмічних проектах, як наприклад ракета наукового зондування, середньорозмірний ракетноносій для запуску супутників та зенітна ракета. Незважаючи на російську агресію, Україна демонструє успіхи в ракетобудуванні (ОТРК «Грім-2»), що може стати аргументом для саудівського очільників для інтенсифікації співпраці з українською стороною в даній галузі.

Соціально-культурне співробітництво

Формування міжкультурних зв'язків стало важливим кроком для розвитку відносин між Україною та Саудівською Аравією. Перспективним напрямком у двосторонніх відносинах виступає сфера **медицини**. Наприклад, на саудівському ринку активно розширює свою діяльність Міжнародна реабілітаційна клініка професора Козявкіна (м. Трускавець). Візити професора до Королівства для участі у міжнародних виставках для осіб з особливими потребами та конференціях з питань інвалідності та реабілітації сприяли популяризації його методик та отриманню міжнародного визнання. Також професор Козявкін веде переговори з найбільшими місцевими комплексами у галузі медичної реабілітації та фізіотерапії. У 2017 році делегація Міжнародної реабілітаційної клініки відвідала великий медико-соціальний заклад, спеціалізований на медичній реабілітації та фізіотерапії - Містечко гуманітарних послуг імені Султана бін Абдулазіза та Асоціацію дітей-інвалідів КСА, де ознайомилися з принципами роботи закладу та провели переговори з керівництвом щодо можливостей подальшої співпраці між сторонами.

Кооперація **у сфері освіти** переважно обмежується наданням послуг у навчанні невеликої кількості саудівських студентів у закладах вищої освіти України, що складає декілька десятків осіб. Цікавою подією можна вважати круглий стіл, організований Дипломатичною академією України ім. Г. Удовенка при МЗС України та Інститутом дипломатичних досліджень МЗС КСА ім. принца Сауда Аль-Файсала у квітні 2018 року. Крім того, у квітні 2019 року Київ відвідала делегація Міжнародного центру ім. Короля Абдалли та Саудівського географічного товариства³⁴. Вони відвідали Київський національний університет ім. Т. Шевченка і Таврійський національний університет, уклавши меморандум про співпрацю з географічним факультетом КНУ.

На даний момент **культурна робота** України спрямована на просування ініціативи «Українська книжкова полицка» Першої леді О. Зеленської, яка передбачає розміщення української літератури у провідних бібліотеках світу, включаючи Національну бібліотеку ім. Короля Фагда та Університет ім. Короля Сауда у м.Ер-Ріяд. В Саудівській Аравії зараз зростає інтерес до відвідування країни мистецькими колективами, експертами та ЗМІ з інших країн, включаючи Україну. Наприклад, у березні 2019 року українська делегація брала участь у міжнародному культурно-спортивному етнофестивалі «Всесвіт кочівників»³⁵. Проте інша діяльність української сторони на цьому напрямку була мінімальна.

У спортивній галузі перспективним є подальший розвиток співпраці між спортивними федераціями та організаціями України та Саудівської Аравії. Спорт займає важливе місце у стратегії розвитку Саудівської Аравії «Vision 2030». Останнім часом Ер-Ріяд інтенсифікував фінансування розвитку футболу в країні, запрошуючи відомих гравців (Крістіану Роналду, Карім Бензема, Неймар) грати за місцеві клуби. У березні 2018 року відбувся товариський матч між національними футбольними збірними України та КСА. У 2019 році саудівські спортсмени провели в Україні навчальні збори з бадмінтону, стрибків у воду та фехтування. З початком повномасштабної війни така співпраця фактично припинилась.

Саудівська Аравія отримала право на проведення Чемпіонату світу з футболу у 2034 році. Суверенний фонд Саудівської Аравії активно інвестує у футбольні проекти за кордоном, таким чином популяризує спорт та підвищуючи власний імідж³⁶. Також, в КСА проходять інші спортивні події міжнародного рівня, такі як бокс, теніс, гольф та гонки F1. Україна може передати власний досвід організації спортивних подій, таких як, наприклад, Євро-2012. А також використовувати

³⁴ Університет налагоджує партнерські зв'язки з Саудівською Аравією, Київський національний університет, 16.04.2019, <https://knu.ua/news/10330>

³⁵ Участь української делегації у Фестивалі верблюдів імені Короля Абдулазіза, Посольство України в КСА, 20.03.2019, <https://saudiarabia.mfa.gov.ua/news/71765-uchasty-ukrajinsykoji-delegaciji-u-festivali-verblyudiv-imeni-korolya-abdulaziza>

³⁶ Vision 2030: Saudi Arabia's master plan to use sports to boost their economy, The Business Standart, 07.06.2023, <https://www.tbsnews.net/sports/vision-2030-saudi-arabias-master-plan-use-sports-boost-their-economy-645254>

спортивну дипломатію для налагодження нових контактів із саудівськими колегами.

Підсумовуючи загальну активність у двосторонніх відносинах між Україною та КСА, можна зазначити стрімкий ріст динаміки кооперації після 2015 року. Новий король Саудівської Аравії Салман бін Абдулазіз Аль Сауд та Спадкоємний принц Мухаммед бін Салман почали проводити проактивну зовнішню політику, особливо звертаючи увагу на торговельно-економічну співпрацю. У рамках стратегії розвитку КСА, інвестиції в українську агропромисловість, літакобудування та зацікавленість в ІТ-сфері підняли динаміку двосторонніх відносин.

Російське повномасштабне вторгнення у 2022 році відкрило простір для ширшого політичного діалогу України та КСА, який був покликаний зменшити негативний ефект від агресії Кремля та знайти способи мирного врегулювання війни відповідно до українського бачення³⁷. Ер-Ріяд став виконувати посередницькі функції у перемовинах щодо обміну полонених та надавати майданчик для зустрічей щодо пошуку шляхів завершення війни.

³⁷ Jon Gambrell, How Saudi Arabia's mediation efforts heap pressure on Russia, AP News, 27.02.2024, <https://apnews.com/article/russia-ukraine-war-zelensky-saudi-arabia-c6dc798188d87c8bf353de4aa6efa037>

Українсько-саудівське співробітництво після 2022 року

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року внесло деякі корективи у характер українсько-саудівських відносин. Спочатку Саудівська Аравія підтримала резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 3 березня 2022 року³⁸ та наступні аналогічні, що вимагали від Росії припинити бойові дії та негайно вивести війська з території України. Таким чином Ер-Ріяд фактично визнав РФ «країною-агресором».

Важливим кроком з підтримки України стала допомога КСА у вивезенні українського зерна та гуманітарна підтримка. Питання продовольчої безпеки та функціонування зернового коридору посіло головне місце у двосторонніх відносинах.

На початку російського вторгнення Саудівська Аравія неодноразово висловлювала свою готовність **виступити посередником у можливих мирних переговорах між Україною та Росією**³⁹, що було зазначено під час телефонної розмови Спадкоємного Принца Мухаммеда бін Салмана з президентом РФ Владіміром Путіним у березні 2022 року⁴⁰. Ер-Ріяд підтримує тісні зв'язки з керівництвом обох конфліктуючих сторін, що дозволяє йому розраховувати на роль медіатора. Наприклад, під час масштабного обміну полоненими у вересні 2022 року за саудівського посередництва вдалося звільнити з полону 10 іноземців, які були затримані росіянами на окупованих українських територіях⁴¹. Міністр закордонних справ Саудівської Аравії, принц Фейсал бін Фархан Аль Сауд в інтерв'ю BBC після обміну полоненими коротко виклав наміри Ер-Ріяду щодо посередництва у російсько-українській війні: «Переговори розпочалися - але, на жаль, не увінчалися успіхом. Тепер наше завдання - шукати інші потенційні можливості. І, звичайно ж, такі можливості ми шукатимемо. Коли така можливість з'явиться, я передбачити не візьмуся. Але ми, звичайно, сподіваємося, що це станеться якнайшвидше»⁴².

Візит президента України Володимира Зеленського до Саудівської Аравії 19 травня 2023 року, у рамках саміту Ліги арабських держав, визначається як

³⁸ UN, Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations : resolution / adopted by the General Assembly, 12.10.2022, <https://digitallibrary.un.org/record/3990673?ln=en>

³⁹ Saudi Arabia Ready to Mediate Between All Parties Related to Ukraine Crisis, Ashaq Al-Awsat, <https://english.aawsat.com/home/article/3509721/saudi-arabia-ready-mediate-between-all-parties-related-ukraine-crisis>

⁴⁰ In Call With Putin, Saudi Crown Prince Offers To Mediate In Russia-Ukraine War, NDTV, 4.03.2022, <https://www.ndtv.com/world-news/in-phone-call-with-putin-saudi-crown-prince-mohammed-bin-salman-offers-to-mediate-in-russia-ukraine-war-2802544>

⁴¹ Саудівський принц про обмін полоненими: наші мотиви були гуманітарними. BBC Ukraine, 23.09.2022., <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63013052>.

⁴² BBC, Ukraine war: Crown prince crucial in Ukraine prisoner deal, Saudis say <https://www.bbc.com/news/world-europe-63004964>

важлива подія у двосторонніх відносинах. Візит відбувся на запрошення саудівської сторони і додав імпульсу зацікавленості КСА у посередництві між Києвом і Москвою. Запрошення лідера неарабської держави на саміт ЛАД стало безпрецедентним кроком та виявом схильності до української позиції щодо російсько-української війни з боку саудівського керівництва. Виступ Володимира Зеленського на саміті ЛАД дозволив донести українське бачення війни і шляхи її завершення⁴³.

Під час візиту президент Зеленський провів зустріч із Спадкоємним принцем Мухаммедом бін Салманом Аль Саудом. На зустрічі сторони обговорили актуальні питання, зокрема продовольчу безпеку та просування миру в Україні⁴⁴. Цей візит виявився важливим кроком у розвитку дипломатичних відносин і підтвердженням взаємного інтересу до вирішення глобальних проблем, сприяння стабільності та мирному врегулюванню російсько-української війни. Після низки зустрічей українського президента з саудівськими чиновниками, включаючи Спадкоємного принца, Саудівська Аравія оголосила про «активний нейтралітет» у російсько-українській війні⁴⁵. Він полягає у досягненні мирного врегулювання «кризи» (за формулюванням саудівської сторони) за рахунок інтенсивної дипломатії і кооперації зі сторонами конфлікту.

Саудівська Аравія організувала та надала майданчик для засідання у рамках української Формули миру на рівні радників з національної безпеки та зовнішньої політики з приблизно 40 країн у Джидді 5-6 серпня 2023 року⁴⁶. Важливою для України стала присутність представника уряду Китаю у справах Євразії Лі Хуея, що відбулося завдяки зусиллям Саудівської Аравії, яка таким чином допомогла Києву донести свій план закінчення війни до КНР та країн так званого Глобального Півдня. Мирні ініціативи Саудівської Аравії слугують підтвердження важливої ролі країни у глобальних процесах, насамперед у питаннях вирішення конфліктів. Україні важлива посередницька участь КСА в переговорному процесі, насамперед щодо обміну полоненими.

Негативний ефект на двосторонні відносини України та КСА (і загалом з Глобальним Півднем) вплинула реакція українського керівництва на загострення **палестино-ізраїльського конфлікту** у жовтні 2023 року. Засудження Києвом атаки палестинського угруповання ХАМАС на Ізраїль 7 жовтня не викликало

⁴³ Текст промови Володимира Зеленського на саміті Ліги Арабський Держав, 19.05.2023, <https://www.president.gov.ua/news/zaklikayu-spriyati-zahistu-nashih-lyudej-vklyuchno-z-ukrayin-82997>

⁴⁴ In Saudi Arabia, President of Ukraine met with Crown Prince, Prime Minister Mohammed bin Salman Al Saud, Office of the President of Ukraine, 19.05.2023, <https://www.president.gov.ua/en/news/u-sauidivskij-araviyi-prezident-ukrayini-zustrivsyia-zi-spadko-82993>

⁴⁵ Saudi Arabia declares neutrality after Zelenskiy visit to Jeddah, The Guardian, 19.05.2023, <https://www.theguardian.com/world/live/2023/may/19/russia-ukraine-war-live-zelenskiy-to-attend-g7-in-person-reports-say-as-leaders-prepare-new-sanctions?page=with:block-6467ae1e8f08053fbe095060#block-6467ae1e8f08053fbe095060>

⁴⁶ National Security Advisors and Representatives of a Number of Countries and International Organizations Concluded their Meeting in Jeddah Regarding the Ukrainian Conflict, Saudi Press Agency, 06.08.2023, <https://www.spa.gov.sa/en/732712f5e5g>

сильного обурення в Ер-Ріяді. Проте відмова українських представників на найвищому політичному рівні критикувати військову операцію Армії оборони Ізраїлю в Секторі Гази, де у рамках бойових дій гине багато цивільних, зустріло негативну реакцію в Ер-Ріяді та на Близькому Сході загалом. Доказом цього стала відмова представника Саудівської Аравії приїхати на саміт щодо української Формули миру на Мальті 28 жовтня 2023 року, хоча КСА брала активну участь у попередній зустрічі. Саме у цей період активно розглядалася можливість візиту президента України до Ізраїлю. І хоча Україна засудила удари Армії Ізраїлю по лікарні Аль-Аглі в Секторі Гази,⁴⁷ це пройшло непоміченим в арабському світі порівняно з новинами щодо можливого візиту.

Україна утрималася під час голосування за резолюцію Генеральної Асамблеї ООН щодо припинення вогню в Секторі Гази від 13 грудня 2023 року, а новини щодо можливого візита президента України Володимира Зеленського до Ізраїлю погіршили імідж Києва серед країн так званого Глобального Півдня і саудівського керівництва. Водночас офіційно Україна віддає перевагу шляху вирішення конфлікту в існуванні двох держав – Ізраїлю та Палестини, що позитивно впливає на імідж України в Саудівській Аравії та країнах Глобального Півдня.

Загострення на Близькому Сході не змінило наміри КСА відігравати посередницьку роль у російсько-українській війні, оскільки це питання важливе на політичному рівні, і загострення у Секторі Гази кардинально не змінить головні зовнішньополітичні цілі Ер-Ріяду. Саудівська Аравія і надалі проводить роботу щодо організації мирних перемовин між сторонами та підтримує тісні контакти з українською владою.

Другий візит українського президента В. Зеленського до Саудівської Аравії 27 лютого 2024 року зміг відновити тісні відносини між країнами, які постраждали у початковий період загострення палестино-ізраїльського конфлікту. У ході зустрічі Президента В. Зеленського із Спадкоємним принцем Мухаммедом бін Салманом Аль Саудом було обговорено «пункти Формули миру та прогрес, який може бути досягнутий у їхній реалізації»⁴⁸. Український президент порушив питання повернення цивільних заручників і депортованих осіб з території РФ, чому може сприяти офіційний Ер-Ріяд завдяки своєму впливу⁴⁹. Сторони домовилися посилити торгово-економічну кооперацію та розширити співпрацю у сфері цифровізації.

⁴⁷ Statement of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine on casualties at the Al Ahli Hospital in the Gaza Strip, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, 18.10.2023, <https://mfa.gov.ua/en/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-zhertv-u-likarni-al-agli-v-sektori-gaza>

⁴⁸ Офіс президента України, У Саудівській Аравії Володимир Зеленський зустрівся зі Спадкоємним принцем Мухаммадом бін Салманом аль Саудом, 27.02.2024, <https://www.president.gov.ua/news/u-sauidivskij-araviyi-volodimir-zelenskij-zustrivsyia-zi-spadk-89377>

⁴⁹ MBS and Zelensky discuss peace summit on Saudi visit, The New Arab, 12.06.2024, <https://www.newarab.com/news/mbs-meets-ukraines-zelensky-surprise-visit-saudi>

Протягом 2023 року загальний **товарообіг** між Україною та Саудівською Аравією склав 439,94 млн дол. США⁵⁰. Експорт становив 219,7 млн дол., тоді як імпорт досягав 220,2 млн дол. США. Порівняно з 2020 р., коли товарообіг сягав 820,9 млн дол., падіння в торгівлі спостерігається доволі значне. У 2023 році торгівля послугами між Україною та Саудівською Аравією виглядала наступним чином: експорт послуг з України склав всього 4,41 млн дол. США, імпорт послуг досяг 156 тис. дол. Причина такого різкого падіння товарообігу - проблеми з постачанням сільгосппродукції (зерно, ячмінь, олія) у перший рік повномасштабної агресії РФ через блокаду українських портів, а також бойові дії та окупацію півдня України. Російська блокада морських портів призвела до значного зменшення загальних обсягів експорту з рівня 6-7 мільйонів тон на місяць до 1,5 мільйона тон у 2022 році⁵¹. Після досягнення зернової угоди у липні 2022 року вдалося частково надолужити початкові втрати. За 2023/2024 маркетинговий рік Україна змогла експортувати зерна на 34,86 млн тонн⁵².

Для розуміння структури торгово-економічних відносин між двома країнами, варто розглянути перелік позицій експорту/імпорту. Український експорт до КСА за 2023 рік включав різноманітні товари, серед яких основними були:

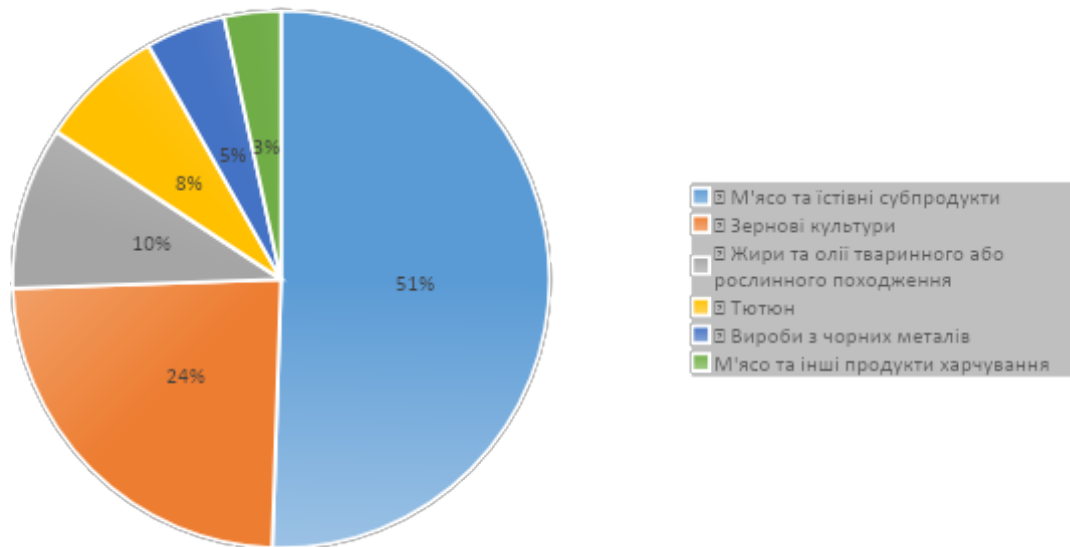
- м'ясо та їстівні субпродукти на суму 105,3 млн дол. США;
- зернові культури на суму 49,9 млн дол. США;
- жири та олії тваринного або рослинного походження на суму 20 млн дол. США;
- тютюн та промислові замітники тютюну на суму 15,7 млн дол. США;
- вироби з чорних металів на суму 10,01 млн дол. США;
- м'ясо та рибні продукти на суму 3,04 млн дол. США;
- молоко та молочні продукти, яйця птиці, мед на суму 2,3 млн дол. США;
- цукор та кондитерські вироби з цукру на суму 1,8 млн дол. США тощо.

⁵⁰ Товарообіг України та Саудівської Аравії, Державна митна служба України, <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>

⁵¹ Блокування Росією морських портів в Україні спричиняє рекордне зростання цін на продукти харчування, Голос України, 15.04.2022, <http://www.golos.com.ua/article/358736>

⁵² Експорт з України зернових, зернобобових та борошна, Міністерство аграрної політики і продовольства України, 12.03.2024, <https://minagro.gov.ua/napryamki/eksport-do-krain-ies/eksport-z-ukrayini-zernovih-zernobobovih-ta-boroshna>

Український експорт до Саудівської Аравії

Основні категорії саудівського імпорту в Україну включали⁵³:

- мінеральні палива, нафта та продукти її перегонки на суму 123,6 млн дол.;
- пластмаси та полімерні матеріали на суму 86,8 млн дол.;
- органічні хімічні сполуки на суму 4,4 млн дол.;
- добрива на суму 1,6 млн дол.;
- медична вата на суму 1,1 млн дол.;
- продукти неорганічної хімії на суму 1,07 млн дол.;
- екстракти дубильні на суму 0,8 млн дол.

Тенденція до збільшення саудівського імпорту сільськогосподарської продукції буде залишатися, попри російські обстріли українських портових міст та спроби блокування зернового коридору. Оскільки уряд Саудівської Аравії вирішив припинити підтримку національного виробництва зерна через його неефективність та відсутність потрібного обсягу водних ресурсів⁵⁴, а також враховуючи зацікавленість Саудівської Аравії в імпорті сільськогосподарської продукції з України, можна говорити про налагодження довгострокового співробітництва між країнами.

Українсько-саудівська співпраця в **енергетичному секторі** розвивається доволі повільно. Основна проблема полягає в складності транспортування енергоресурсів з Саудівської Аравії до України, що погіршується відсутністю транспортних шляхів суходолом та вкрай обмеженими можливостями транспортування морськими шляхами через відсутність відповідних терміналів в

⁵³ Державна служба статистики України, Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні-листопаді 2023 року: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/tsztt/arh_tsztt2023_u.html

⁵⁴ Environmental issues in relation to agricultural practices and attitudes of farmers: A case study from Saudi Arabia. Saudi journal of biological sciences, 28(1), 1080–1087. <https://doi.org/10.1016/j.sjbs.2020.11.026>

українських портах, безпековою ситуацією в Чорному морі та багаторічною політикою Туреччини щодо обмеження проходу танкерів через Босфор. Створення надійної системи енергетичної безпеки та закріплення за Україною ролі головного транспортера вуглеводнів до європейських країн є доволі перспективною ідеєю для Саудівської Аравії. Але в сучасних геополітичних реаліях, в умовах інтенсивних бойових дій на території України, це питання відкладається на післявоєнний період.

Висновки

З моменту встановлення двосторонніх відносин між Україною та Королівством Саудівська Аравія спостерігається тенденція до стрімкого розвитку політичного та економічного співробітництва. Останні 10 років особливо помітна інтенсифікація міждержавних та бізнесових контактів, що, не в останню чергу, пов'язано зі зміною влади у Королівстві. Король Салман бін Абдулазіз та Спадкоємний принц Мухаммед бін Салман розпочали велику модернізацію країни у рамках стратегії «Vision 2030», яка включає диверсифікацію економіки, технологічний розвиток, цифровізацію, соціально-культурні перетворення та інвестиції в сферу медицини, освіти, науки та спорту. Українська агропромисловість, знання в сфері авіабудування, дослідження важких хвороб та IT-сфері стали предметом активного інтересу з боку саудівського керівництва.

Особливо варто відзначити збільшення політичних контактів на найвищому рівні. З 2015 року було проведено чотири офіційні візити президентів України до Саудівської Аравії. Такий тренд демонструє підвищену зацікавленість очільників обох країн до посилення політичної взаємодії.

Після початку російського повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, Саудівська Аравія зайняла позицію «активного нейтралітету», проводячи посередницьку діяльність щодо обміну військовополоненими між Україною та РФ. КСА бере участь в організації дипломатичних зустрічей щодо мирного врегулювання російсько-української війни, як, наприклад, зустрічі радників з національної безпеки тощо.

З огляду на культурну особливість ведення зовнішньої політики Саудівською Аравією, особисті відносини між лідерами держав відіграють важливу роль. Підтримка довірливих і тісних зв'язків зі Спадкоємним принцем Мухаммедом бін Салманом та іншими членами королівської родини може у майбутньому принести хороші результати для іміджу України в країнах так званого Глобального Півдня, а також профіт у торгово-економічному співробітництві. Виступ Володимира Зеленського на саміті ЛАД 19 травня 2023 року на запрошення КСА став одним із підтверджень важливості особистого фактору. Окрім цього, ця подія демонструє зацікавленість Ер-Ряду відігравати глобальну роль у міжнародній політиці, у тому числі у мирному вирішенні світових конфліктів.

Важливо уникати критики на офіційному рівні дій королівської родини у сфері порушення прав людини та деяких інших делікатних питань. Не менш чутливим для Ер-Ряду є питання ізраїльсько-палестинського протистояння. Офіційна підтримка Ізраїлю з боку президента України Володимира Зеленського на початковому етапі загострення конфлікту завдала важкого удару по українсько-саудівських відносинах. КСА засуджує військову операцію Ізраїлю в

Секторі Гази та підтримує створення Палестинської держави, що має враховуватися під час переговорів.

Саудівські інвестиційні можливості можуть відіграти визначальну роль для України в умовах підготовки до процесу післявоєнного відновлення країни та підтримки існуючих бізнес-проектів. Важливо створити сприятливе інвестиційне середовище для потенційних інвесторів, як у вигляді особистої підтримки з боку влади, так і покращити умови для виходу на вітчизняний ринок. Необхідно реалізувати ефективну інвестиційну політику та забезпечити прозору правову систему для зниження інвестиційних ризиків тощо. Сфера агропромисловості, ракетобудування, авіабудування, важка промисловість, зелена енергетика та IT-послуги виглядають найперспективнішими напрямками саудівських інвестицій в Україну.

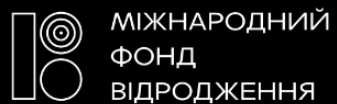
Україна майже відновила показники довоєнного експорту сільськогосподарської продукції до Саудівської Аравії. Відновлення морських перевезень після повернення контролю Україною над північно-західною частиною Чорного моря та переорієнтація на інші маршрути транспортування дає змогу не тільки повернути попередні показники експорту, але навіть їх збільшити. Окремо варто виділити, сферу зеленої енергетики, де українські спеціалісти досягли значних успіхів. КСА у своїй політиці робить ставку на зелену енергетику, через що український досвід може стати корисним для Ер-Ріяду.

Питання інтенсифікації культурних та освітніх обмінів між країнами також не втрачає своєї актуальності, хоча і обмежене під час російсько-української війни. Військово-технічна співпраця матиме велике значення, з огляду на обопільну зацікавленість сторін в посиленні власної обороноздатності. Саудівська Аравія має велику історію взаємовідносин з українським ВПК та була одним з головних покупців зброї. Новітні українські військові розробки, випробувані на полі бою, у майбутньому можуть принести значні прибутки. Також, це може відкрити шлях для налагодження спільного виробництва зброї.

З іншого боку, Ер-Ріяд не готовий (відкрито) надавати Києву боєприпаси та різне озброєння, обмежуючись гуманітарною допомогою. Власні геополітичні інтереси, іранська загроза та підтримка відносин з Росією говорять про неможливість на даному етапі надавати військово-технічну допомогу Україні з боку Саудівської Аравії. Перспективним видається передача досвіду від українських військових саудівським колегам у питаннях протистояння іранським безпілотникам та ведення бойових дій в умовах сучасної війни.

Загрози блокування портів та безпека судноплавства є ще однією потенційно важливою темою, особливо у контексті загострення ситуації у Червоному морі через дії хуситів тощо.

ЗА ФІНАНСОВОЇ
ПІДТРИМКИ:

Рада зовнішньої політики «Українська призма»
вул. М. Коцюбинського 1, оф. 202, Київ, Україна
www.prismua.org
info@prismua.org